
Butlletí
del
Centre Excursionista de Catalunya
- CLUB ALPI CATALA -

Santiago Rusiñol, excursionista

Ahores d'ara tots els socis del CENTRE estaran assabentats de la mort de Santiago Rusiñol. El que potser ignoren molts d'ells és que l'inspirat comediògraf català i excellent pintor de jardins, suara traspasat, fou un bon excursionista en la seva joventut, soci de la primera entitat excursionista fundada a Catalunya.

Per això, els excursionistes tenim el deure ineludible de prendre part al darrer homenatge que el poble de Catalunya ret a honor de Santiago Rusiñol. Potser hem trigat massa a posar de relleu les altes valors excursionistes d'aquest il·lustre escriptor, que esmerçà la seva vida a profit d'una cultura íntimament relacionada amb les manifestacions pròpies de l'excursionisme, després d'haver viscut prou per aconseguir aquella treva gloriosa en la qual els lloers encatifen el camí.

No pretenem fer la biografia d'En Rusiñol. És dintre l'esperit d'excursionista que el guiava, on nosaltres volem penetrar; un esperit forjat en les rengles dels nostres predecessors, l'estimul dels quals li despertà el delit d'emprendre viatges, d'escriure les seves impressions i fins de traslladar-les al teatre. La seva figura elegant, el seu rostre somrient, els seus cabells ondulats i la seva sociabilitat infatigable havien donat a En Rusiñol una superioritat per a tractar les coses i les gents amb un to humorístic ben propi, tot

salvant la seva independència. I aquest esperit d'excursionista li permet de trobar sempre els mots i els colors més adequats per a enaltir la natura, dintre la qual ell desplega les seves activitats de col·leccionista entès, de dibuixant oportú, de narrador sagaç.

En Rusiñol formà part de l'*Associació d'Excursions Catalana*. El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, successor d'aquella benemèrita entitat, no podia romandre indiferent davant la mort del seu antic soci, i com a tribut d'homenatge li dedica aquest número del BUTLLETÍ en les pàgines del qual el lector tindrà l'avinentesa de fruir una estona amb la lectura de dues excursions realitzades per l'homenatjat i amb la contemplació dels seus dibuixos originals.

F. B. V.

Impressions d'una excursió al Taga, Sant Joan de les Abadesses i Ripoll

UNA apacible tarda del mes de juliol de 1880, una d'eixes tardes en què tot respira tranquil·litat, en què el cel es presenta pur i brillant com el que mira les immenses planures del Marroc, en què les flors desprenen suaus olors al calor que el sol els envia; en què els núvols, ara s'arrosseguen pels pics de les muntanyes, comprimint-se, evaporant-se, desvaneixent-se, ara es revolquen per les valls deixant entreveure per damunt, com visió fantàstica, els enlairats pics rublerts de neu blanca com l'espuma; d'eixes tardes harmonioses com les melodies de Beethoven, poètiques com la mateixa poesia (puix que la poesia són); d'eixes tardes tan comunes en l'alta muntanya de Catalunya i que tant conviden a contemplar la generosa naturalesa; passejant-me amb dos bons amics, En Ramon Picó i N'Àlvar de la Gàndara, pel camí que uneix els banys de Ribes amb l'establiment Montagut, contemplàvem amb vertader interès el pic del Taga, que es destacava imponent davant nostre, a l'altra banda del riu Freser. En mirar-lo, per la seva grandesa, ens atreia, com atrau tot el que és imponent i extraordinari. Fixàvem-li altituds extraordinàries, abultades tal volta per la nostra, en aquell moment, entusiasmada fantasia i, en va, la nostra mirada volia penetrar en els seus boscos i espessures que semblaven prohibides a la planta humana.

El paisatge que es descobreix des d'aquest lloc és grandíós. En primer terme, es presenten altíssimes roques anomenades *Les Coves*. Són tallades a pic per la mà potent de la naturalesa i sembla que van a desplomar-se d'un moment a l'altre caient amb horrible terratrèmol sobre el Freser, que corre amb delit mai no interromput, com volent-se allunyar d'aquelles granítiques muralles. Els corbs, els esparvers i les àligues nien en aquelles esquerdes, formades per la superposició de roques, i llurs crits són els únics que ressonen en aquest abisme. Les esmentades coves es veuen una a cada costat del precipici, obertes a la roca viva, i a una altitud que, poc més o menys, serà de vint metres. No es comprèn com ha pogut algú pujar-hi, perquè la roca és tan dreta i espadada que és absolutament més que impossible entrar-hi per fora. Al peu de la roca i al costat del riu s'obre un forat que diuen que era el punt de pujada, mes encara que vaig valer-me de tots els mitjans possibles per entrar-hi, ara arrossegant-me, ara caragolant-me i omplint-me de fang, no vaig aconseguir més que ficar-m'hi unes vint passes i sortir-ne a reculons amb el ferm propòsit de no tornar-ho mai a provar, per més que la tradició digui que allí, en semblants llocs, havien defensat el pas alguns catalans contra els alarbs. No desmentiré jo tal tradició, solament diré que, des de baix, es pot veure encara una escala de caragol feta a la pedra i una gran biga clavada a la paret, i que els que van pujar-hi (si en la naturalesa no hi ha hagut cap revolució) havien d'ésser més elàstics que els excursionistes catalans que ho intentaren últimament.

Al fons i sempre acompanyat de boires, es descobreix el Pireneu, sobrepujant les altres muntanyes i mirant-les amb menyspreu, com estant orgullós de la seva altura. Solament el Taga gosa posar-se-li al davant i comparar la seva pròpia grandesa amb la d'ell: solament aquest famós pic, objectiu de les nostres mirades i punt prompte dels nostres passos, gosa aixecar-se al costat del pic de Finestrelles, coll del Gegant i coma de Vaca i fins, a voltes, presentant-se en primer terme, ésser més alt en apariència. —Per què no pujar al seu bell cim? ens diguérem mútuament i com moguts per un mateix ressort. Per què no pujar a contemplar tanta grandesa?... Pugem-hi, amics meus; no ens espanti la costa, el cansament ni el perill. L'espectacle que es desplegarà davant els nostres ulls, dalt del cim, ens farà oblidar ben prompte les nostres mesquines fatigues.

Sense perdre temps ens anem a preparar tot el necessari per a la nostra excursió, com és: llogar els muls i preparar l'esmorzar,

Mont Taga

El Taga des de la Vall de Ribes

cosa molt important en aquests casos, i convenim en trobar-nos l'endemà a la una de la matinada.

22 JULIOL DE 1880.—És la una del matí. Tots som puntuals a la cita, plens del més gran entusiasme. Una força nerviosa ens impulsà per a la marxa, i el Taga sembla que té un imant en el seu pic que ens atrau i ens encisa. Per la meva part, puc assegurar que aquesta nit no he dormit poc ni molt; que tantes vegades com ho he provat, el Taga se m'ha presentat davant, i encara que l'agulla del rellotge crec que caminava, mai no arribava a la una. Crec que els altres hauran fet el mateix, puix que en comparèixer jo, creient ésser molt puntual, els he trobat ja esperant-me. Després d'haver col·locat el bagatge als muls: àlbums, instruments i mantes, posem el peu a la garlopa i marxem.

Caminem per la carretera que va de can Montagut a Ribes. El guia va al davant cantant una cançó entre dents, tot seguint el compàs que marca el metàl·lic soroll de les ferradures en marxar sobre la graixa... L'hermosa lluna, com fanal suspès en l'èter, illumina el paisatge imprimint-li una tinta trista i vaporosa. Lleugeres boires de variades formes corren per l'ample espai i, en passar davant d'ella, formen els més fantàstics efectes, ara cobrint la terra de tenebres i feresa, ara reflectint la seva claredat amb meravelles d'harmonia. A voltes, algun *cirrus* blanc passa acaronent-la en el seu curs; d'altres, un *nimbus* colossal cobreix el seu disc per complet, i un brillant fil de plata marca els seus contorns. Tot inspira meditació i tristesa... Solament el soroll del Freser, el qual corre impetuós al costat del camí, gosa interrompre el silenci que impera pertot arreu; i si una veu humana se sent, són els crits apagats del guia que arria els matxos perquè caminin. El reflex de la lluna dibuixa en el camí reial les nostres figures embolicades en mantes i les homes que projectem semblen com segades siluetes de fantasmes que, envejoses de la nostra sort, volen seguir-nos al Taga.

Continuem caminant sempre i passant boscos sense fi i muntanyes i vernedes i torrents, i a cada volta que donem, a cada mirada que dirigim, se'ns presenta un altre paisatge, un firmament distint i una nova visió.

Cinc quilòmetres és la distància que havem recorregut en el moment que en el campanar de Ribes toquen les dues i entrem en dita vila. Segueix la més completa quietud i fosquedat amb tot i entrar en terreny habitat. El moviment del poble consisteix, en

aquesta hora, en alguns gossos magres i famolencs que van d'un recó a l'altre cercant, ben segur, allò que no troben, i uns quants gats que, en sentir-nos passar, s'encauen amb la rapidesa del llamp en llurs gatoneres, obertes en les finestres, corrals, grauers, pallisses i fins en les portes de Casa la Vila... Sentim un soroll de cascavells que es va acostant per moments, i veiem venir una llarga filera de muls, guarnits amb vistosos brodats de llana i borles de les colors més brillants. Van muntats per traginers joves i bons mossos, els quals vesteixen barretina, calces de vellut blau fosc, faixa morada, ermilla curta amb quatre rengleres de botons platejats i un mocador carmesí que els serveix de corbata per l'enginy d'un gran nus. Van caminant l'un darrera l'altre fins a 15 ó 16, com caravana de camells en el desert. És una alegoria del vertader tipus del traginer català que ens passa pel costat i que, afavorida per les ombres de la nit, pel desig d'impressions i per l'aire de la terra, ens sorprèn agradosament. «Déu hi sia», ens diuen tot passant. «Bon camí» els hi responen i prompte el trepig de les ferradures es va allunyant i tornem a quedar sols... Ni un alè d'aire fa moure les fulles; ni un sospir se sent sortir d'aqueixes finestres entreobertes, ni un sol cap es deixa veure d'eixes velles que amb les arrugues de llur cara i amb el cap blanc com el cànem que penja de llur filosa, retraten el segle que hem vist fugir sota aquestes mig caigudes teules... Els núvols han tapat la lluna i fem nostra entrada triomfal completament a les fosques. Passem un pont, ens fiquem per un carreró ennegrit per la mà del temps, però tan estret que ens veiem obligats a apretar les cames contra els matxos per a no deixar els pantalons enganxats a la paret de tàpia i potser part de la pell; empedrat amb grans lloses relisquentes i ple de destorbs pel pobre matxo no acostumat a trepitjar les catifes de tronxos i altres menudències. Entrem per un segon carrer que no porta altre avantatge sobre el primer que la d'ésser dos pams i mig més ample i ens trobem a la plaça de la vila, davant per davant de l'església. A despit d'aquests defectes que esmento, tots aquests recons i voltes tenen una riquesa de detalls típics, una esplendidesa tal de línies, una bellesa estètica, que el qui té un poc de sentiment artístic, passaria hores senceres recorrent aquests llocs.

L'església és gran, molt gran, però d'art ni una espurna en té. En un angle que forma hi ha una imatge de la Verge de Núria il·luminada per una llàntia que penja d'un ferro figurant un drac; un test de flors ja mústiques completa aquest senzill grup dedicat a la Perla de la Vall de Ribes.

La plaça és irregular, voltada de carrerons estrets per l'estil del que queda descrit i per on havem entrat; les cases són gairebé totes de tàpia amb escrostonats formant grans masses d'un color groguenc; les baranes dels balcons consisteixen la major part en llates de fusta; d'entremig surten clavellines i altres flors que de cossis i olles emblanquinades penegen amb descuit artístic damunt les portes, corcades les més i totes plenes de grossos claus; en alguna es veu una creu de palma clavada, en altres sal beneïda, ferredures en casa del ferrer de tall i fornall, branques de pi en l'hostal i Sant Josep en les dels fusters que, com els de nostra ciutat comtal, no volen descuidar l'ostentar la glòria que donà el sant a l'ofici.

La vila de Ribes, encara que petita, topogràficament considerada, és bastant rica i molt important en aquesta comarca. Aquí vénen els diumenges al mercat els pagesos de Ventolà, Queralps, Pardiniés i molts altres pobles d'hores al voltant, conservant encara el vestit característic català, com potser en lloc més de Catalunya; aquí vénen a oir missa els pastors que baixen de les espadades roques del Puigmal i Núria. Van vestits amb una roba gruixuda que ells mateixos es fabriquen amb la llana que treuen de llurs ovelles i que no es treuen ni hivern ni estiu, puix diuen que «el que atura el fred atura la calor». Aquí vénen les mares a mostrar llurs filles enjoiades amb grosses arracades que els penegen fins la tornejada espatlla, mocador de seca i davantal blau, de formes delicades com els avets que cimbregen a la vora del Freser i pàl·lides com les flors descolorides i oloroses que neixen per la primavera a la punta del Puigmal. Aquí vénen les pageses a fer les compres i provisions per a la masia quan han adinerat la collita. Aquí ve el jovent a canviar paraules amoroses, els vaillets a jugar a la plaça, el traginer a fer beguda a l'hostal, i tots, tots a celebrar la festa i a lluir l'airosa i vermella barretina. I és cosa de veure el diumenge, quan la campana assenyala missa major, l'animació d'aquesta plaça, la brillantesa de colors, la riquesa de detalls, l'har-

Tipus de la Vall de Ribes
Una vella

monia del conjunt, el moviment dels compradors; sentir els crits dels venedors, els dolços colloquis dels joves aimants, les tendres lliçons dels pares als fills i les alegries de les famílies que són congregades a l'església per la veu de la campana. En tocar l'última batallada tothom va entrant a l'església: el pagès es posa el gec ficant primer el braç esquer, fent-se'l passar per sobre el cap i aconseguint després de molts esforços ficar-hi l'altre, es penja la barretina sobre

Tipus de la Vall de Ribes: Un jaio

l'espatlla, quedant el vertader tipus del pagès encarcerat; els vaillets deixen de jugar per anar a missa; els marxants deixen llurs tendes pel mateix motiu i els aimadors es dirigeixen les darreres amoroses paraules per a córrer al temple de Déu. Aleshores el poble resta quiet com ara: no se senten més que les oracions dirigides a l'Etern i els religiosos cants que ressonen per l'ampla volta fent descobrir el cap i doblegar els genolls als qui ho escolten i contemplen tan senzilla com característica ceri-

mònica, puix que el poble de les nostres muntanyes és sempre gran en la devoció de Déu i de la pàtria.

El poble de Ribes no és menys important per a l'excursionista: punt de confluència de la carretera de la Cerdanya amb el camí de Núria, pot ésser centre d'importantes i agradoses excursions. Des d'aquí es pot fer l'excursió a Queralps, Núria, Puigmal i Finestrelles, punts tots dignes d'ésser visitats pel deliciós paisatge que es travessa durant el camí i per la vista immensa que es descobreix

un cop al bell cim d'aquests pics. Des d'aquí es pot fer l'excursió a la Cerdanya, interessant també per tots conceptes i l'excursió al Taga que nosaltres emprenem amb bon començament. Aquí es troben també matxos a propòsit per fer qualsevol ascensió i guies lleugers molt coneixedors del terreny.

Continuem nostre camí, entrant per altres carrerons sempre estrets i rellisquents: donem voltes i més voltes, trobem arcs, balcons que avancen, places petites, aigua que corre pertot arreu, teulades que es toquen les d'un costat amb l'altre, pedrissos formats de pedres, de fang i de palets, i ara caient, ara aixecant-nos, sortim per fi d'aquest abisme de fosquedat. - Passem el riu i ens trobem en un raval que en podríem dir *el barri de l'Albaicin* de Ribes, puix és digne de portar tal nom. Les cases són vertaderament barraques d'esquimals. Un sol quarto, empedrat en el mateix camp de blat de moro que hi havia abans de fer la casa, els embans de fusta i encara corcada, el sostre amb bigues negres i lluentes, veient-se les teules i, per alguns forats, la lluna i les estrelles, componen el que volen ésser cases en aquest barri. En elles viuen en completa germanor homes i bèsties, i eixes per llur instint de convivència gosen sempre dels llocs destinats a l'home, qui s'ha de seure en els llocs per elles deixats en vaga. L'exterior de les cases està a la mateixa altura de l'interior; es veu marcadament que l'arquitecte que féu el plànol de la distribució, el féu també de la façana.

Passem de pressa davant tanta solitud i, en girar l'última cantonada, se'ns presenten davant les imponents *ruïnes d'un castell gòtic*.

Amb la fosquedat que hi ha, no veiem més que grans masses negres, de fantàstiques formes, destacant-se sobre el blau fosc del cel, i una d'elles que s'aixeca majestuosa sobre les altres i aguantant-se com per un miracle d'equilibri ens diu ben clar que fou un temps la torre de l'homenatge.

¡Com parlen a la imaginació les ruïnes en comparar el que foren i el que són! Quantes històries hi ha escrites en aquests llibres de pedra!... Quin atractiu més gran se sent davant d'aqueix misteri i d'aqueixa vaguetat!... Davant les ruïnes, la fantasia es crea mil històries; veu passar trovadors, senyors feudals, falconers, dames i patges, i quan arriba un gairebé a convèncer-se que és veritat tot aquest somni, gira la vista i veu la realitat freda com el gel en aquestes parets caigudes per l'acció del temps, que tot ho abat, sí, però que mai no esborrarà els records que elles inspiren.

Per uns instants els raigs platejats de la lluna les illuminen i veiem per tots costats parets esquerdades i rublertes d'aura, fines-

trals conservant encara l'esvelta columneta, muralles caigudes entre la verdissa, la torre que un jorn serví de guaita del castell i que encara avui sembla que guardi aquestes negrenques ruïnes cridant amb apagada veu al caminant: «Venereu-les pel que foren» i l'eco respon al lluny: «pel que foren»... La fosquedat torna, i quedem tristos i pensatius contemplant tanta bellesa perduda, tanta grandesa que fou i tanta destrucció que és.

Mil idees fantàstiques, s'apoderen de nostra pensa i deixem el cor en aquestes ruïnes, en tant que els matxos se'ns emporten al Taga. Adéu-siau, ruïnes; adéu-siau!

Dues hores fa que pugem i el Taga sembla com que s'allunyi de nosaltres, a temps que el cerquem. Un fred més que regular en aquest temps ens obliga a embolicar-nos en els corresponents abrics, perquè 11 graus centígrads sobre zero en juliol, ja és una cosa bastant regular. Travessem la *ubaga de Pardines*, on no creix ni un sol arbre petit ni gros, sols una herba curta i rellisquenta que ens ha obligat ja algunes voltes a tocar de genolls a terra. No seguim cap camí ni molt menys cap carretera; caminem vers on veiem el pic i en no veient-lo pugem amunt sempre. De tant en tant un de nosaltres demana a En Gàndara que miri el baròmetre amb la lacònica pregunta de «a quants?»; ell el consulta, ens diu el resultat, i un ah! de satisfacció, com volent dir «ja hi som a la vora», surt de dintre dels nostres gabanys. Més el cas és que ja s'han sentit deu o dotze d'aquestes exclamacions, el baròmetre va assenyalant cents metres i més cents metres, i el Taga sempre lluny i nosaltres sempre caminant. - Per fi, determinem baixar del matxo perquè no se'ns geli el nas, única part del nostre cos que està en descobert, i també, perquè el tocar de genolls a terra ja ha canviat d'aspecte, perquè jo en una de tantes ensopegades, hi he tocat de colzes i fins de costelles, quedant a un costat el matxo i a l'altre la meva respectable persona.

Vers l'Orient comença a despuntar una claredat indefinible que ens anuncia que no tardarà molt a sortir l'astre del dia, omplint-ho tot de llum i donant-nos claror i vida. A un costat la lluna allunyant-se vers l'Occident, esmortuïda sa claror per fer lloc a una altra llum més vertadera; la nit amb sos misteris i ses tenebres, amb sa fosquedat i boires, amb ses llegendes i tradicions; i a l'altre, el dia presentant-se enlluernador de boniquesa, amb la llum que dóna la calor i l'harmonia, olors a les flors i fins vida a les mateixes pedres.

Així com anem pujant, les muntanyes sembla com que s'aplanin a nostres peus, presentant-se'ns com un plànol en relleu. Unes línies argentades formant ondes, són els rius; unes taques fosques, marquen on són els boscos, i una tinta gris, esboirada al lluny, assenyala les planures.

Per fi, se'ns presenta el pic del Taga a uns 500 metres de distància i aleshores, no caminem, volem per arribar-hi; nostres pulmons volen respirar l'aire del pic i nostre cor guarda sos sospirs per a entregar-los a l'aire pur de la muntanya quan siguem dalt del tan desitjat cim.

El baròmetre assenyala 2.100 metres sobre el nivell del mar, i el rellotge les 4,30 en el moment que arribem al cim del *Taga*. El cim que poc abans ens semblava inexpugnable, l'acabem d'escalar amb l'èxit més complet. En arribar, no podent aguantar per més temps encongides tantes emocions, exhalem amb fort crit un ¡visca el Tagal, crit unànim i entusiasta sortit del fons de nostre cor, així com un altre donat a la *Associació d'Excursions Catalana* i a Catalunya. El goig que s'experimenta en trobar-se en una d'aquestes grans altures, després d'algunes hores de fatigosa costa, sols pot comprendre'l qui n'ha pujat alguna; qui ha respirat aquests aires sempre purs, qui ha vist estendre's a sos peus comarques senceres, mars i continents. Un crida i enraona sense solta, s'entusiasma, sembla que li falti l'aire, camina d'un costat a l'altre, sense saber on va ni què cerca; en fi, un delira.

L'Orient va prenent una tinta rogenca i daurada; les lleugeres boires que s'arrossequen per les planes es coloren dels tons més vius i prompte una corona de llum, una cascada d'or i pedres precioses què sembla com que neix dintre el mar, envia un raig de foc als pics més alts del Pirineu. Insensiblement totes les muntanyes s'engalanen primer en rosa, en carmí després i per fi en lila, la claror va creixent, i des de les més enlairades carenes fins a les més fosques vernedes del fons de Pardines, tot el paisatge es trasmuda; el que abans erenombres i misteris, són ara revelacions per a nosaltres; el que eren negres sotalades ara són valls encisadores, tots els torrents es purpuren i violen; tots els pics es coralitzen, tot l'horitzó es canvia. Els tons més *calents* que mai somnià la imaginació més colorista, els colors més brillants que el Japó intentà imprimir en ses estranyes composicions, sembla com que es congreguin en aquesta hora, prenent la forma de delicades boires, que arreglerades s'allunyen, s'emvesteixen, s'apilonen, es trans-

formen, es dissipen... En tant, el sol va aixecant-se; la llum va extenent-se per tots costats, la claror es fa patent i l'immens Pireneu se'ns apareix afalagador i colorit, com si la rosada matinal, en caure passant davant el sol, calqués en els relleus de la muntanya gegantina els set colors de l'arc de Sant Martí. L'aire és tan pur, el cel és tan blau, que amb completa claredat veiem totes ses eminències. L'escabrosa silueta es dibuixa a l'horitzó amb una minuciositat de detalls tan gran, amb un luxe i esplendidesa tal de batiments que puc enumerar en mon dibuix sense descuidar-me'n ni un, tots els pics, tots els colls i tots els barrancs que enclou, des del Puigmal fins al Canigó.

Catalunya sencera s'estén a nostres peus. Vers l'Orient, l'Empordà amb ses grans planures i fèrtils contrades; el Mediterrani, gronxant-se en sa formosa platja i al lluny, unes illes perdudes en la boira; al Nord, el Pireneu, a Ponent Berga amb Lleida al fons, i a Migjorn el Montseny com vist darrera una glassa. Vic, la comarca d'Olot i per fi, la joia catalana, l'inspiració de nostres trovadors, el llegendari Montserrat. Com a bons catalans ens descobrim, perquè, en saludar-lo, creiem pagar un tribut de respecte i veneració a la pàtria i a ses tradicions.

Passem tres hores delicioses en aquest pic, mirant sempre, dirigit-nos d'un costat a l'altre, dibuixant, i a les 8 hores i 4 minuts emprenem la marxa envers Sant Joan de les Abadesses.

Després d'haver baixat 660 metres des del Taga, travessant immensos prats d'herba curta, on pasturen grans ramats de bous, i no hi creix ni un sol arbre, semblant-nos mútuament éssers microscòpics perduts enmig d'aquestes immenses masses de verd, arribem a una font cristallina i fresquíssima, anomenada *Font de Mitjavila*. Ens hi aturem per esmorzar i en pocs moments el despatxem amb el delit propi d'un excursionista. La nostra conversa recau en les diferents impressions rebudes durant la nostra ascensió. En arribar els brindis, en fem un per la nostra sempre estimada *Associació*, fent vot d'ajudar-la, sempre que raonable sigui, amb el nostre humil concurs, de treballar al costat d'ella mentre entri un alè d'aire als nostres pulmons i fins on arribin les nostres forces per tal de fer conèixer al món sencer el que vertaderament és la nostra Catalunya, el que val i el que pot ésser.

A les 10 hores i 10 minuts tornem a davallar, i ens acomiadem de la inoblidable font de Mitjavila.

Una gran massa de roques, que formen una altíssima muralla, una vall al peu, espadada i imponent, un torrent que baixa aigua

negra, columnes de fum que surten d'altres xemeneies, les quals semblen obeliscos aixecats a honor de la indústria, tallers de construcció esglaonats per la vall, plans inclinats i forats oberts en la penya, ens diuen ben clar que havem arribat a les *mines de carbó de Sant Joan*. Efectivament, prompte trobem la primera galeria anomenada *la gallina* i successivament les altres fins a vuit. Amb sentiment veiem que no podem visitar-les, perquè és l'hora en què els obrers són a dinar i, per tant, estan tancades. A les 12 i 22 minuts arribem a les oficines, on trobem l'enginyer de les obres d'engrandiment que s'estan portant a terme, el qual té l'amabilitat de fer-nos veure tots els tallers i fàbriques d'aglomerats, obres, totes elles, dignes de l'avançada indústria moderna. Baixem pel pla inclinat fins a la vall on estan fent l'estació del ferrocarril que ha d'enllaçar les mines amb Barcelona. Des d'aquest lloc tornem a pujar als muls i ens dirigim a la vila de *Sant Joan de les Abadesses*, on entrem a les 3 de la tarda, després d'haver passat un atrevit pont de l'edat mitjana, que tindrà cosa de 15 metres d'altitud.

Aquest poble té un aspecte molt semblant a Ribes i, com a Ribes, es veu des de fora tot l'interior de la casa: la taula parada, la vella que es pentina, la criatura en el bressol, l'avi que fa esclops i l'home que es renta la camisa. Les dones i criatures estan assegudes al carrer i al peu de la porta, i ens miren fit a fit en passar, tot fent-nos lloc, aquestes mig espantades i aquelles amb aire de curiositat i investigació. Passem davant la petita *església de Sant Pol*, de la qual se'n conserva encara la porta, ric exemplar bizantí, i entrem a la plaça. En l'itinerari que havíem fet abans de marxar, deïem: «Sant Joan de les Abadesses: de tres a quatre, dinar», mes és el cas que en aquella hora en el restaurant no n'hi havia de fet i ens haguérem de consolar a no dinar per ara. Alabat sia Déu! Ens dirigim a l'*Abadia*. Entrem per la porta del claustre i, en ésser dins, el primer que ens xoca és veure emblanquinades les esveltes columnes i lleugeres arcades que, a més, són pintades de faixes grogues i blaves, l'essència del mal gust. Havem dit que ens xoca, però això no vol dir que, vertaderament, no deixi d'indignar-nos. El campanar és romànic, amb finestres o forats que formen triangles molt originals, té un to vigorós, torrat del sol i coronat de teules de colors brillants. Entrem, i el senyor Rector té l'amabilitat d'acompanyar-nos i ensenyar-nos tot allò digne d'ésser vist i visitat que té l'Abadia.

Veiem l'orgue, obra notable que conté 40 registres i 3 teclats. En el cor ens mostra una creu bizantina, ben segur del segle x, i

alguns missals del segle xv. Mirem l'altar major d'estil gòtic, i, per fi, ens ensenyà set frontals d'altar, riquíssims, que és el que més ens cridà l'atenció, sobretot un d'ells, d'estil oriental (ben segur vingut del Caire o Damasc), del qual l'Associació hauria de procurar-se'n, quan menys, una fotografia, puix és digne de figurar en primer lloc en qualsevol museu d'arts sumptuàries d'Europa, per l'originalitat del dibuix, el gust de les línies, el conjunt de color i el molt bé que es conserva encara. És atribuït al segle xiii, però a jutjar per la completa semblança que té amb la roba d'un vestit d'Enric el Sant, de seda de Damasc, que es conserva al museu germànic, roba del segle xi, ha d'ésser, a la meua manera de veure, més antic que no se'l considera. Res més no veiem de notable, i sortim extraordinàriament complaguts de veure la cura amb què són guardats tots aquests objectes.

Ens acomiadem de l'amable senyor Rector, i no trobant cap altra cosa que ens cridi la curiositat, tornem a pujar dalt dels muls... i avant!

Fa una hora i mitja que un sol abrasador ens cau a sobre, i deixa marcat el seu curs per la terra en la vermellor que deixa impresa en les nostres mans i cara, on no arriba l'ombra del parasol; fa una hora que sentim córrer el Ter pel nostre costat i caminem voltats de núvols de pols. Allà on veiem un grup d'arbres o una ombra ens hi guarim, tan solament per respirar un moment i lliurar-nos de la forta calor que fa. Per fi, una pedra aixecada al costat del camí ens diu que som al terme de Ripoll. Llavors caminem amb neguit, la vista sempre fixa a un mateix punt; ja no mirem l'encisadora arbreda que ens fa pas, ja no sentim el dolç murmull del Ter ni el melodiós cant dels ocells; una llum solament es remou en la nostra pensa, el nom d'un paradís és l'únic que recordem: ¡¡Ripoll!! ¡¡Quines suaus inspiracions i grans records s'empenyen a la ment en sentir ressonar per les serres l'eco d'aquest gloriós nom!! ¡ Com palpiten els cors vertaderament catalans en sentir-lo tan solament pronunciar! ¡ Ah! Per fi ets ja a prop nostre, joïell de l'edat mitjana! ¡ Dintre de poc serem en el teu humil monestir! Venim a respirar el mateix aire tranquil que hi respiraren cents i cents de benedictins; venim a reposar en les mateixes lloses on reposaren creuats i templaris en tornar, cansats, de la Terra Santa; mes així com ells dipositaven en les teves arques els trofeus arrancats a llurs contraris, nosaltres solament una llàgrima podrem deixar-te com a record de la nostra estada...

Entrem en un país desconegut i mil voltes somniat; l'ànim se'ns agita; no caminem ja, volem; la suor corre pels nostres fronts i el respir ens manca; ja no hi ha pendents, ni costes ni precipicis; la carrera estesa és el nostre pas, i el perill no existeix per a nosaltres. Per fi, en tombar una pollancreda, ressona un crit per l'espai: Ripoll!!!... Efectivament; Ripoll, la Covadonga catalana; Ripoll, la perla nascuda en unir-se el Ter amb el Freser, la gran vila cantada per Oliva; la que encloïa dintre els seus murs el temple més gran aixecat al cristianisme en el novè segle, estenent la seva fama pel món enter, es presenta davant nostre. Ens aturem un moment per contemplar-la. La torre quadrada del monestir i els campanars són il·luminats pels darrers raigs del sol ponent; l'horitzó és pur, solament alguns núvols brodats de foc s'aixequen silenciosos, i els xiprers, dibuixant llurs siluetes sobre el cel daurat, es destaquen a primer terme amb un to de verd ombrívol. És un espectacle digne d'ésser contemplat amb sagrada quietud, és una harmoniosa successió d'efectes de llum que, començant des dels tons més brillants i insensiblement transformant-se en tints d'una finesa divina i esmortuint-se cada cop, tremolen durant breus instants i es desvaneixen.

¡Oh, Ripoll, quina corona de glòries més grandiosa és la teva! ¡Quant de llorer s'ha marcit en el teu claustre! ¡Quant bé feres a l'art i a les lletres i, en canvi, quant malament t'ho pagaren els qui et desconèixeren o no et volgueren conèixer!... En els feliços dies del teu gran poder et distingies per la teva generosa i noble hospitalitat. Els fidels venien al teu monestir en pietós romiatge per prosternar-se al peu del prodigiós retaule que aixecà el gran Oliva a Santa Maria, il·luminat dia i nit per brodades llànties bizantines. Els artistes venien a estudiar els teus retaules i a embadalir-se davant de les teves meravelles; els trobadors venien a escorcollar els teus arxius i a inspirar-se en la teva grandesa; els savis acudien de pertot arreu, cridats per la fama sempre creixent de les teves escoles i biblioteques, i en el claustre magnífic dels teus abats eren dignament acollits i considerats, claustre sant i únic punt on regnava sempre la *treva de Déu*. Els jueus venien a totes les fires a fer llurs vendes i trafiques; els aventurers, en cerca d'aventures; els cavallers orgullosos a recórrer llurs dominis, i els *villans* a esbargir-se per un moment de llur carregós esclavatge. Les cançons de les vores del Freser, les balades del comte Arnau, repercutien per tot l'orbe cristià, i en les fredes i llargues vetllades de l'hivern, quan les puntes dels castells es confonien amb la fosquedat de la

nit, la descripció de les teves belleses formava les delícies de les famílies feudals. Del teu *scriptorium* sortien meravellosos còdexs i missals amb prodigis de miniatura, i els sempre sublims poemes grecs i llatins es copiaven i guardaven curosament en els teus arxius, arca santa del saber antic i modern...

Per fi, arribem a la *plaça del monestir*.

Entro al claustre, el volto de pressa, penetro en l'església, corro cap a la portada, i... pertot arreu ruïnes!...

No sé quant de temps he passat amb la vista clavada en aquests claustres; solament recordo que, apoderant-se de mi com un deliri, he vist les ruïnes del reial santuari aixecar-se, les parets caigudes per terra col·locar-se insensiblement en el lloc que ocuparen un dia i el claustre sencer reconstruir-se: he vist les coronises arrenclerades sobre els capitells, els capitells sobre les fustes i l'escut de Catalunya campejar pertot arreu. Traslladant-me al temple he vist ajuntar-se les esquerdes, pujar les parets, unir-se les d'un costat amb l'altre amb delicada clave al mig, i formar setze gegantines arcades, aixecant-se al fons un misteriós retaule d'or ple de figures de mística expressió amb dibuixos simbòlics tatxonats d'esmeragdes i rubins i ric mosaic al peu servint-li de catifa; he vist, es-

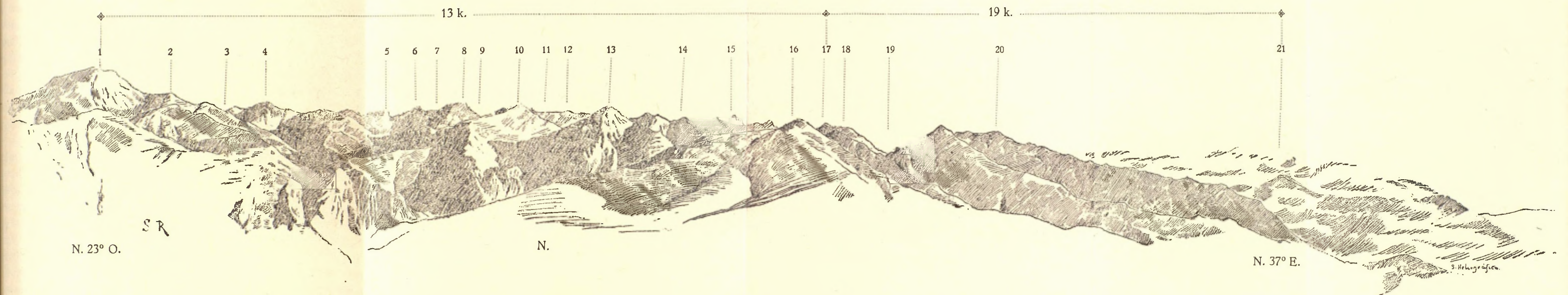
crits per les parets, versicles bíblics i, per tots costats, làpides i inscripcions. Santa Maria se m'ha gravat llavors en la meua fantasia tal com devia ésser fa vuit segles.

M'ha semblat sentir llunyans acords sortits de dins l'església, el cant de vespres ressonar per l'ampla volta seguint el ritme majestuós que marcaven les arpes i *psalterions*, i mans invisibles arrencar de les *guitarres*, *cithares* i *monochordes*, notes suaus i melodioses; m'ha semblat sentir olor d'encens i veure esboirades pel fum les severes línies del temple; un raig de llum entrant per un finestral calcar mil colors en un afiligranat retaule, un groguenc missal obert

*Monestir de Ripoll: Detall de la portada
Músics del segle XI*

EL PIRENEU DES DEL CIM DEL TAGA

1. Puigmal 2.909 m. (15'2 k.)	5. Pic de Llonzes. 2.832 m. (20 k.)	9. Coll del Pas del Porc. 2.461 m. (18'8 k.)	13. Coma de Vaca (13'6 k.)	16. Pic de Folldeterà.	19. Coll de Portella 2.478 m. (20'8 k.)
2. Pic del Segre 2.795 m. (16'3 k.)	6. Pic d'Eyna 2.786 m. (18'6 k.)	10. Coma de Vaca (11'6 k.)	14. Serra de Freser.	17. Pic de la Duenya. 2.714 m. (21 k.)	20. Coma de Catllar. (15'6 k.)
3. Coll de Finestrelles 2.558 m. (17'6 k.)	7. Coll de Naussons (18'2 k.)	11. Primer <i>Pic de Vache</i> 2.812 m. (17'9 k.)	15. Pic del Gegant 2.881 m. (19'1 k.)	18. Pic de l'Esquena d'Ase 2.633 m. (20'4 k.)	21. Canigó (entre la boira) 2.785 m. (36'3 k.)
4. Pic de Finestrelles. 2.820 m. (18'2 k.)	8. Pic de la Fossa del Gegant 2.809 m. (18 k.)	12. Segon <i>Pic de Vache</i> 2.830 m. (17'8 k.)			

NOTES.—La primera xifra, indica l'altitud en metres; la segona, entre (), la distància en quilòmetres, en línia recta, des del cim del Taga.
 La línia recta del Puigmal al Canigó amida 32 quilòmetres i passa, precisament, pel Pic del Gegant (n.º 15) i el Pic de la Duenya (n.º 17)
 Dibuix d'En Santiago Rusiñol.—Noms, xifres i orientació per Alvar de la Gàndara.

sobre un tríptic al centre, i colorits i fantàstics tapissos penjar de l'orgue i gelosies. En l'accés del meu desvari, he cregut veure els aparellats pilars del claustre transformar-se en fantasmies vaporoses, i que en cada una d'elles s'amagava un personatge de nostra història. Els he vist caminar de dos en dos, voltant el claustre, formant llarga renglera, el pas acompassat, les mans amagades dintre amples mànegues, i mirant sempre les inscripcions gravades en la pedra. En passar-me pel costat em dirigien una mirada tal que em glaçava la sang dintre les venes i seguien llur camí com murmurant pietosa oració. En el més vell, que anava davant, he cregut reconèixer el gran Wifred, per sa mirada serena i bondadosa i per la corona comtal que relluïa sota son caputx; en una figura delicada de formes com els brots del llimoner que creix en el pati d'aquest claustre, a Winidilde, i en dos abats de tranquil·la i venerable mirada, al noble Arnulf i al sabi Oliva. He vist passar bisbes i abats, Oliva Cabreta, Mirós, Arnald amb un rotllat pergami a la mà, guerrers i monjos, comtes i senyors, i per fi, entre les mil fantasmies, n'he vist una que sota son hàbit lluïa fèrria armadura. Em detinc a mirar-la i ja no em queda dubte: era ell, ell, el gran Bernat, el comte religiós, l'espant dels alarbs, el llamp del Besalú, ell, Tallaferro... Passen tots, s'allunyen els fantasmies, aixequen la llosa de llurs sepulcres, entren dins, passa la visió i em veig voltat dels meus bons amics que m'allarguen la mà. Jo els estrenyo. Silenciosos també, pensen sens dubte en el passat, en el present i en l'esdevenidor d'aquesta joia d'art.

Pugem a veure a En Pellicer, nostre distingit consoci, autor de la monografia del monestir, qui té l'envejable joia de viure dins d'aquests mateixos claustres i que hi viu verament de cor, cuidant i venerant aquest santuari amb l'amor que un pare té per als seus fills. Ens rep amb l'amabilitat i cortesia que tant el caracteritzen, oferint-se galantment per acompanyar-nos.

Sortim, doncs, joiosos d'anar tan ben guiats. Passem al segon pis del claustre i entrem en un vertader planter de columnes d'un cisellat delicadíssim. Baixem, creuem vers l'esquerra i ens trobem sota els arcs de la portada i davant de les runes del temple. Des d'aquí se'ns presenta una perspectiva esplaiadora; a primer terme la sumptuosa portada i al fons un desert de pedres, una solitud espantosa, un camp de destrucció. Pareds altíssimes, murs gegantins, voltes trencades, finestral mig caiguts, munts de runes com arrasades pel cauó i engolides per les flames. És un espectacle que remou mil idees dins el cervell i que desperta mil sentiments incòg-

nits, deixant-nos immòbils i sense paraula per expressar la nostra emoció.

Ens dirigim a la part baixa del claustre.

Aquí no provaré de descriure la impressió que tanta bellesa ens produí, perquè és impossible. Podran mesurar-se les dimensions, comptar-se els capitells i les arcades, podrà posar-se en clar el significat i simbolisme de les figures; mes reproduir la indignació i tristesa que causa a l'ànima veure aquestes obres d'art profanades, contemplar aquestes pedres, cada una de les quals és un pensament; aquests capitells, cada un revelador del geni d'un artista;

Monestir de Ripoll: Un dels frisos de l'ala oriental del primer pis del claustre

aquestes pedres, que separades fins fan riure i en conjunt captiven i sedueixen; el voler demostrar l'efecte que causen en la nostra imaginació aquestes mil històries escrites sobre escantonades columnes i groguencs rosetons, ho repeteixo, és impossible.

El monestir de Ripoll fou fet per a fer pensar, per a inspirar-se, per a fer sentir; més tot això, dins un mateix, trobant-se sota ses arcades; no vol ésser descrit. No vol, no pot ésser-ho, perquè en la relació faltará sempre aquell recolliment que hom experimenta aquí dintre; perquè hi faltará veure aquestes figures que estan cridant continuament a la fantasia; perquè allà on parla el cor la ploma no corre. No pot ésser dibuixat, perquè hi mancarà el color; no pot ésser pintat, perquè hi mancarà sempre l'aroma de les flors, l'aire històric (si així val a dir-ho) que circula per aquests corredors. Provo de dibuixar, no obstant, i el pols em tremola, i en comparar el meu negre dibuix amb l'hermosura del natural, esquinço el paper i juro no tornar-hi; mes, veig una coronisa, una armadura, un tros caigut del claustre o un baix relleu, i em tempta, i a despit del meu jurament, torno a agafar el llapis.

Anem voltant el claustre. Passem al costat d'un sepulcre gòtic, en el qual es veuen set figures esculpturades amb típics vestits de

l'edat mitjana. «Aquí foren guardades les cendres del gran Oliva», diu En Pellicer. Saludem a l'inspirat poeta i passem avant.

Mirem amb detenció aquests variats capitells, i davant de cada un passariem hores senceres admirant-los. Tota la fantasia de l'edat mitjana hi està acumulada: tots els símbols que ideà aquella època de misticisme, tots els animals fantàstics que veié en somnis,

Monestir de Ripoll: Detalls del sepulcre de l'abat Oliva: les 5 figures del frontis

tot el caràcter dels seus costums, tot el foc de la seva inspiració i la potència del seu geni, estan retratats en aquestes pedres; els variats vestits que es portaren des del segle x fins al xiv, els pentinats i mobles, les armes i armadures, ballestes i instruments musicals estan com a colleccionats en aquest magistral museu; tot el gust exquisit en combinar arabescos; tots els entrellaçats, relleus i motllures que l'Orient col·locà en les seves mesquites, volten i rematen aquestes aparellades columnes; pertot dracs, feres, lluites, dragons, guerrers, en fi, un deliri d'escultura, un cabdal de pulcritud i paciència, una mar d'inspiració.

Travessem una ala del claustre, caiguda, on hi ha soterrats els sepulcres. Aquí dormen, en somni etern, els nostres primers herois, entremig d'aquestes ortigues resten perdudes les venerandes cendres dels nostres primers Comtes. Cada grapat de terra conté part d'una gran figura, i, amb tot, la terra que Catalunya hauria de conservar, com Roma la de les seves catacumbes, està quasi oblidada, i solament té per guarda els qui, com En Pellicer, es converteixen en apòstols de la seva vàlua.

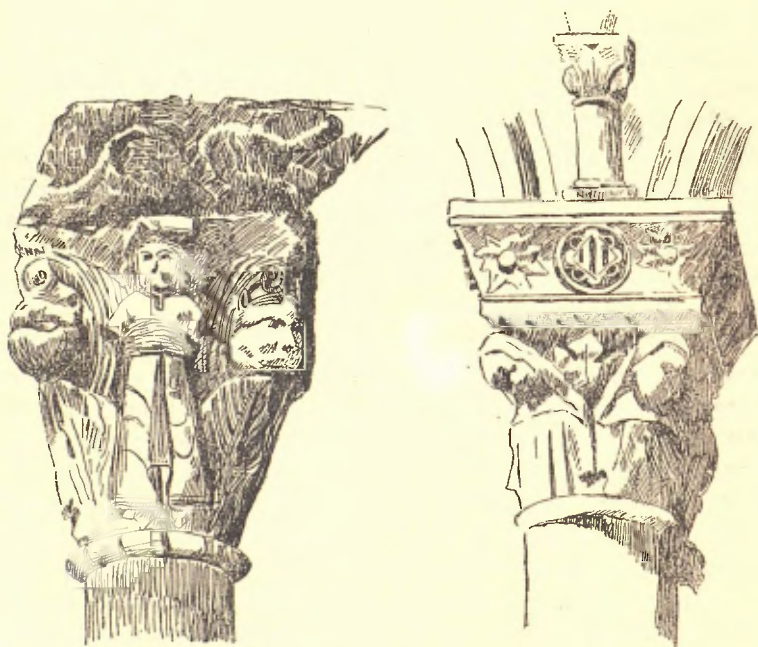
Ja no veiem més que vagament el claustre; les ombres de la nit volten tes seves ruïnes, impera una quietud sagrada i les campanes de Ripoll toquen a vespres. És un quadro imposant. Davant d'a-

quests mig oberts sepulcres, davant d'aquestes trencades làpides, davant d'aquest silenci etern, no movent-se ni una fulla d'aquesta centenària eura que viu arrapada per les columnes, davant del campanar que sembla amenaçar-nos, no sé si reso o el que faig, però una fredor s'apodera de mi i sento una tristesa tan gran que agafo pel braç els meus companys i solament els puc dir: «anem-nos-en», i com si tots estéssim dominats d'una mateixa impressió, em segueixen i abandonem aquest lloc.

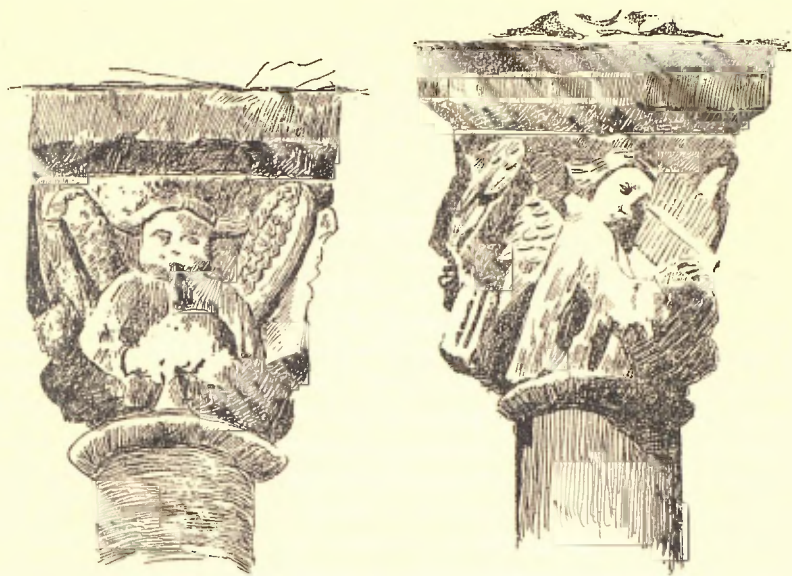
Travessem la nau, ja perduda entre les ombres i voltada d'òlibes, ens acomiadem d'En Pellicer, l'àngel bo de tan inoblidables ruïnes, i marxem a Ribes.

En ésser un tros lluny, miro enrera i veig encara, vagament, Ripoll i el Reial Santuari de Santa Maria. Aviat tot queda perdut en la fosquedat de la nit. Adéu ¡oh gran santuari! Jo sento encara els teus plans; quan més m'allunyo de prop teu, més sublim te'm representes. Jo et veneraré sempre, jo et recordaré mentre visca i el teu record serà per a mi un pensament de glòria, una inspiració.

Adéu, adéu!... El *tivoli* corre lleuger per la carretera de Ribes;

Monestir de Ripoll: Capitells del claustre

Monestir de Ripoll: Capitel·ls del claustre

un aire fred, que baixa del Pireneu, ens bat la cara i estem tristos i pensatius. Altra vegada el Freser corre al costat nostre, altra vegada paisatges deliciosos ens obren pas, i com al matí, passen torrents, boscos i cingles, però ja no veiem res; estem morts de fatiga, més per les diverses impressions rebudes que per les moltes hores de camí que havem fet.

Al matí caminàvem lleugers amb el cor ple d'esperança, ara ens porten pensatius i amb la ment plena de sublims records. Passem *Campdevàdol*, el pont de la cabreta i les coves, i arribem a les nou i amb negra nit a les altes penyes que s'aixequen al peu dels banys de Ribes.

Belles muntanyes del Pireneu, voreres encisadores del Ter, claustre encantat de Ripoll, carrers ombrívols de Ribes, adéu-siau!

Jo guardaré sempre al fons del meu cor, en les més amagades fibres de les meves entranyes, una recordança d'amor envers vosaltres, jo conservaré gravades les vostres imatges en el meu esperit com un dels records més preuats de la meva juvenesa, com un dels somnis més agradosos de la meua vida, com una suau aroma del meu amor a la pàtria i a l'art.

S. RUSIÑOL

El castell de Centelles

Impressions i paisatges

QUAN el viatjant que es dirigeix a Vic pel carril de Sant Joan de les Abadesses ha deixat ja enrera Aiguafreda, remuntant el Congost, i presentant-se-li ampla planúria, s'atansa a la portelleta i esguarda el fons, veu un antic i ruïnós castell enlairat dalt d'espada penya, el qual més sembla niu abandonat d'aligots que habitació i fortalesa de l'edat mitjana.

Si passeu per la seva ombra, saludeu-lo: és el castell de Centelles.

Ningú no el veu que no resti sorprès; i, en obirar-lo, causa ja superstició, ja malenconia, ja admiració o estranyesa, però mai, mai indiferència; i és que tothom hi veu molt d'extraordinari, i sense saber el per què, la mirada s'hi atura i el cor gosa contemplar-lo.

El seu atractiu és la seva major lloança.

Les ruïnes d'un castell, amb la seva capriciosa forma i boirosa silueta, són sempre un punt interessant en el paisatge, una línia que es destaca sobre el fons amb severa originalitat, la part animada de l'assumpte, puix la seva mateixa solitud l'anima amb els seus records i llegendes, és el detall del conjunt en què la vista, després d'haver recorregut massa per massa, efecte per efecte, s'hi atura extasiada, detinguda per la imaginació que la idealitza, deixant-ne bona i guardadora memòria de la impressió que causa.

Jo, per la meva part, us confesso que no he passat mai per davant del castell de Centelles, que en tant que el tren, marxant, el deixa veure al lluny, no tingui la vista fixa en les seves muralles, m'encanti el seu fantàstic aspecte i la imaginació se m'ennuoli d'estranyes imatges i de pensaments tristos.

L'he vist a la claror del sol naixent, colorit pels primers platejats raigs; l'he vist en jorn plujós, emmantellat de boires que li donen misteriós encant; l'he vist al migdia, banyat d'hermosa llum; l'he vist en pondre's el sol, destacar-se aleshores sobre celatge brillant, guarnit de núvols d'or, i sempre, sempre l'he vist imponent, i m'enamora sempre, i cada vegada més desitjava pujar al seu cim per admirar-lo de prop, tement al mateix temps que, en

detallar-se, s'esboirés la illusió artística i poètica que d'ell, en contemplar-lo de lluny, havia pressentit...

Són les 6 del matí del 12 de maig d'aquest any (1882).

Dintre d'un cotxe del carril de les mines de Sant Joan de les Abadesses, ens anem reunint, amb una puntualitat que no té res d'anglesa, En Josep i En Francesc Llorens i Riu, N'Albert Rusiñol i l'infrascrit, els quals, carregats de carteres, d'àlbums, de capses i para-sols, anem arribant mig vestits de *turistes* de la terra.

Amb l'alegria que es veu expressada en les cares dels que van venint, amb l'exagerat entusiasme amb què tots a la vegada enraonem, amb l'estat nerviós que no ens deix assossegar un instant, fàcilment s'endevina el motiu de trobar-nos reunits. Anem d'excursió, anem a Centelles, anem a visitar el seu castell, i, qui no s'entusiasma a la veu d'*anem?*... Solament els qui, com nosaltres, han sortit amb l'únic propòsit de recórrer paisatges, de contemplar monuments, de visitar ruïnes i belleses, poden comprendre l'estat d'excitació febrosa que presideix els moments abans de marxar, moments en què fins els homes més matemàticament seriosos, convertint-se en aquell instant en criatures, s'obliden del paper de serietat que representen i s'entreguen en cos i ànima a una agradosa expansió.

Els cotxes comencen d'anar amunt i avall, i llurs rodes, en fregar la via, grunyen d'una manera estranya; les màquines passen xiulant; el vapor, en escapar-se per les vàlvules, surt amb terrible esbufec; i carretons carregats d'equipatges passen també amb infernal soroll fent tremolar l'empedrat, un empedrat lluent per la humitat que hi ha deixat la nit... Per fi, un xiulet dona el senyal de marxa i els passatgers pugen de pressa al tren. Un bon senyor, tot mudat, toca tres batallades, i la renglera de cotxes, al compàs d'un respir potent, rellisca amb la lleugeresa d'un cérvol, deixant la nostra ciutat enrera en dirigir-se vers la muntanya.

El nostre primer moviment és respirar l'aire del matí que gronxa les cortines, i mirar alegres un cel enterament serè que ens anuncia un vertader dia de maig.

Passem Moncada i l'eixut Besòs, travessem camps, rierals, vinyes i poblets, i arribem a Granollers. *Cambio de tren*, torna a cridar el senyor de la levita blava, i en tant que els cotxes van i vénen, entrem al restaurant a restaurar les nostres forces amb el tradicional esmorzar.

Tornem a pujar al tren, i un altre cop en marxa. A poc de deixar Granollers, el paisatge canvia d'aspecte i és precis atansar-se a una portella i tenir-la abraçada, però no deixar-la sinó per anar

de l'una a l'altra. Efectivament, res més bonic que aquest tros de camí; per l'un costat, el Montseny amb els seus pics espadats, i per l'altre una vall tan ben cuidada com variada i riallera, vertader jardí, enmig del qual s'asseu el poble de La Garriga, entrellaçant-se els seus vells i típics carrers amb els xalets de moderna construcció.

El tren comença a pujar en aquest indret, i passant un pont molt alt, entrem al Congost. Aquest és el nom d'una estreta fonalada que, tancada d'una banda pel Tagamanent i per l'altra per una continuació de muntanyes de formació original, tallades com amb un regle en llur cim, deixen pas a una riera que donant voltes contínues, a les quals l'obliga el desnivell, forma variats paisatges que s'emmirallen en l'aigua que corre sobre un llit de sorra finíssima i colorits palets.

La màquina, suant fum i treient foc per la boca, travessa desmunts, passa terraplens, i, pujant sempre, ens deixa temps de gosar solament del país, però no de veure'l, puix en anar a fer algun comentari sobre la boniquesa del lloc, una muntanya tallada s'introdueix en la nostra conversa i ens tapa la vista amb la seva feixuga esquena.

Travessem un pont al compàs d'un traqueteig de ferro i amb els ulls oberts quedem a les fosques. ¡Passem un túnel! En sortir a la llum, el primer que veiem és el poblet del Figaró amb les seves hortes i cases escalonades a la muntanya.

Aquí comença l'horitzó a eixamplar-se. El tren, que passa sempre a una gran alçària, deixa dominar el terreny divinament, i a cada volta que dona se'ns presenten grans paisatges, sempre nous i de variats efectes, que ens tenen en contínua contemplació; a voltes, a l'esquerra, entreveiem, amb la rapidesa d'un pensament, algun torrent que, saltant entre les immenses roques i aixecant núvols de vapor, baixa formant cascades de les blavoses muntanyes del fons, i no deixa temps d'admirar la seva hermosura; un altre, més fantàsticament disposat, si pot ésser, passa corrent, o nosaltres el passem volant, i en un instant en fugen d'altres i d'altres, i tots tan bonics i tan a corre-cuita, que en aquell moment, i va de disbarat artístic, maleïm el vapor i fins voldríem descarrilar per aturar-nos extasiats al seu davant, si això fos possible.

Així, entre paisatges grandiosos, arribem a Aiguafreda, i voltats de punts de vista de divina entonació ens apropem a Centelles. Efectivament, prompte, surt el tren dels altíssims desmunts, que la mà de l'home ha obert al cor mateix de les roques que amb forma com d'immensos prismes de diamants s'aixequen a ambdós

costats, eixampla les ales i esbategant es llança coronat de blanca fumareda en l'ample espai que li presenta la planúria; els nostres pulmons respiren l'aire suau de la muntanya i les nostres mirades, amb goig, contemplen, al lluny, el Matagalls, el Canigó i el Puigmal, les tres grans metes dels catalans excursionistes. Una llarga filera de muntanyes, formada d'espadades i cendroses roques, volta una planúria en forma d'amfiteatre; al bell cim de la més inexpugnable penya s'aguanta un castell feudal amb artístiques ruïnes, i asseguda a les grades es veu una vila, a les portes de la qual arribem en menys temps del de desprendre's un sospir. És Centelles...

Hem visitat l'església i recorregut tots els carrers i res no ens ha cridat l'atenció, si s'exceptuen un gran portal de caràcter majestuós, una bonica creu de terme i unes gòtiques finestres, i del renaixement, d'altres d'obertes en cases d'aspecte seriós i trist.

A les deu del matí, amb un sol de migjorn, empenem la marxa vers el castell dels nostres desitjos.

Seguim un camí que, vorejant sempre l'espadada muntanya que s'alça a la nostra dreta, amb suaus ondulacions s'interna, a voltes després d'una baixada, en algun torrent, i allí, entre la molsa, les arrels i el pedregam, salta amb agradós soroll l'espumosa aigua, que és besada en el seu corrent per entortolligades verdisses, les quals es grouxen amb suau moviment i guarden l'amor de voliors d'ocells; frondosos pollancrex ofereixen benivolguda ombra en aquests indrets solitaris i algunes ginesteres que hi creixen, al temps que amb llur verd negre donen serietat al paisatge, en desfullar-se llurs flors li donen moviment i encatifen el prat d'una pluja de punts groguencs que brillen a la claror del sol; altres voltes, pugem sobre algun turó, i se'ns descobreix el castell, cada volta més a prop i a cada pas més fantàstic, el qual ens atrau vers les seves muralles per aquesta força amagada que no m'explico, però que m'enamora; i així, caminem amb delit, i amb una hora de marxa, arribem al peu de la pujada, on, per descansar i treure un dibuix, ens asseiem a l'ombra d'una arbreda de pins. ¡L'art i la poesia s'han unit per formar el conjunt que se'ns presenta davant!

Assegut el castell dalt de punxeguda penya, sembla que el vent l'ha de fer gronxar en les nits d'hivern; les seves massisses torres, en les quals niuen els esparvers, s'aixequen sobre munts de ruïnes apilonades en llurs fonaments; la seva capriciosa silueta es dibuixa sobre un celatge grandíol, rublert d'arreglerades boires que es desfan per descobrir un cel més blau que l'ideal de la puresa, i el color rogenic dels seus murs es confon amb el verd

de les corcades alzines, espessos roures i pins drets i descarnats.

Amb dolça peresa contemplem aquest conjunt que se'ns presenta com música suau de colors; l'aire perfumat dels boscos sembla que ens conti, amb la seva remor, tètriques tradicions i senzilles llegendes; l'esperit, amb agradós insomni, comença a sentir passar visions fantàstiques; la mirada abarca més bellesa que no cap en la imaginació, i la memòria en va cerca alguna dada que li conti la història dels seus fets i solament recorda algun conte de bruixes o alguna senzilla i poètica tradició...; però això, què hi fa?... La història d'un castell és gairebé la història de tots els altres. En tots, els mateixos setges i defenses, els mateixos assalts i els mateixos costums; en tots, aquella inexplicable confusió d'odi i d'amor, de virtut i d'infàmia, de venjança i de perdó. Tots estan plens de misteri a les mirades dels éssers que habiten en els poblets que als seus peus s'asseuen; tots voltats d'aquesta boira de llegendes que els dona tal encant; tots enlairats, tots tristos i severos com els núvols plomissos d'una tarda d'octubre.

Un castell és per a molts habitants de les nostres muntanyes el punt de conjura de totes les estranyeses i malvestats; d'allí surten les pedregades, els llamps, les tempestes, el turment i la mort; per a ells és un punt fatal, un pesombre, i llurs mires, i fins llur costum, és fer-los saltar dels cims on s'aguanten, aterrar-los pedra per pedra, arrancar fulla per fulla d'aquest llibre verd on apunten totes llurs penes i dissorts; així, doncs, ja que llur instint és oblidar-los o destruir-los, el nostre deure és conservar-los, instruint-los i fent-los entendre que allò que per a ells és un centre de malvestats, fou un jorn un ric conjunt de boniquesa, i avui dia les seves negrenques despulles són tons de poesia, reliquiari de records, sepulcre d'una edat que solament en ells es completa, que solament coneixent-los es comprèn.

Deixem aquest lloc i emprenem la pujada. Seguim un camí esglaonat, que un jorn fou el que ens conduí al castell i del qual solament en resta alguna trencada llosa que l'aigua del torrent no ha pogut arrencar, ens internem en una fondalada i ens trobem tot seguit en un bosc frondós, on desplega totes les seves gales l'hermosa vegetació (1).

Les florides verdisses que s'enrosquen pels troncs dels arbres, pengen i es gronxen fins a terra amb olorosa flaire, s'enllacen amb

(1) Es desprèn d'aquesta descripció que el camí descrit pel senyor Rusiñol a la pujada fou el del Sot del Castell. Aquest Sot fou el que seguí, a la baixada, l'excursió col·lectiva narrada pel senyor de la Gàndara, el 18 de maig prop passat.

els tendres brins que creixen entre lliris salvatges i clavells bosquetans, i formen una espessura deliciosa on la claror penetra esmortuïda i l'aire hi arriba embalsamat. Sota aquest entortolligament de *lianes* algun tronc d'alzina estén les seves nervudes branques per tots costats, i les seves arrels, caragolades per terra, formen dibuixos de seps que es comprimeixen i s'enrosquen, d'animals de fantàstica calavera i figures de formes originals i estranyes que s'estiren entre la molsa, i les mil variades plantes on el peu s'enfonsa a mesura que es camina, desprenent-se'n com a pluja de colors, volades de papallones com si fossin d'altres flors que es van desfullant al nostre pas. Per alguns clars que deixa, en certs indrets, de branca a branca, l'espès fullatge, s'albira algun fragment de castell dalt de la roca; a voltes és una negrenca torre esquerdada pel mig que sembla que solament se sosté per l'aura que l'estreny; d'altres, algun tros de muralla coronada d'esglaonats marlets, distreient la seva línia alguna ogival finestra que té per fons el cel i dels capitells de la qual baixen reguerons de molsa, o bé, per fi, sobre algun roure, s'entreveu alguna barbacana que s'avança al cim de la trencada volta, inclinada a punt de caure a la primera ventada, produint horrorós terratrèmol i semblant de pedres el que ara és sembrat de flors. El cant dels ocells que baixen del braucatge a jugar amb l'aigua que emmiralla tants d'encants, dóna vida a aquest fragment de naturalesa encisador.

És un d'aquells paisatges en els quals hom s'encarinya amb cada petit detall, que si en traguéssim una sola fulla, es trobaria a mancar aquella nota que la naturalesa s'ha complagut en deixar a la vegetació compondre al seu caprici, la vegetació en desplegar totes les seves joies, n'ha format un, d'aquells indrets, que en trobar-s'hi hom es diu: «Jo aquí voldria viure, somniar i estimar; voldria aturar el curs de la meua vida perquè aquest moment fos indefiniblement llarg; voldria passar-hi llargues hores en extasiada contemplació».

Continuem pujant amb gran recança i ens allunyem d'aquest paradís, però, d'altres sublimes espectacles ens esperen més amunt, i el cor, famolenc de boniquesa, batalla amb doble esforç observant amb afició els més amagats detalls d'aquest edifici que tenim ja tan a prop...

Donem la volta a la muntanya pujant sempre, passem vorejant un gran precipici des d'on s'obira tot el pla de Vic, i per fi, entre l'arbreda hi ha un camí format d'empedrat desigual i encatifat d'herba que ens condueix a la porta del castell.

Arribats a la porta, ens aturem per contemplar sa severa forma

i son caràcter senzill i pur de l'edat mitjada. Quin conjunt més des-cuidadament artístic! Sembla que els que la construïren triaren les pedres més severament colorides, que el sol amb sa calor ha anat deixant sos tons més harmoniosos impresos en ses lloses i que les pluges d'hivern, en caure sobre els cantells-sortints, hi fe- ren rrelliscar regalims de color com abocats allí de la paleta més vigorosament colorista.

Rodona i esquerpada s'obre en una molt alta i gruixuda mura- lla que, il·luminada per darrera pel sol en aquest moment, estén un gran batiment per terra; els cantells de les pedres tenen un to bla- venc reflectit pel mirall del cel i raigs potents de llum dibuixen bri- llants les siluetes de les barbicanes que la defensen amb llurs obertes boques i llurs enlairades talaies.

Un escut ple de flors surt en relleu del mig de l'arcada i els daus i lleons en son camp esculturats, s'entrellacen amb les arrels de l'eura que l'estreny en ses fibres en enfilarse per la muralla, i penja gronxant-se amb olorosa verdor dalt dels marlets i sageteres formant un dossier que sombreja un fragment d'una gran torre que defensava l'entrada, jeient avui a sos peus convertida en pilots de runa, i que, conservant-se dret encara, s'enlaira guarnit de verdises, de molsa, de flors i d'entortolligat brancatge.

Dintre el castell s'entreveuen, servint de fons al quadre, munts i més munts de parets caigudes i una rajada de pedres que sortint- ne, salten costa avall. simbolitzant que tanta bellesa no pot contenir ja tanta ruïna... Existeixen antics castells que verament sembla que siguin fets per contemplar-los arrunats.

Quan d'un d'ells, ennegrit pel temps, destruït per la guerra, assolat pel saqueig, que és el diluvi dels monuments, s'han desmoronat els sostres un dia, s'han trencat ses línies un altre, i s'han desplomat més tard ses voltes; quan, rodolant pedra sobre pedra, ha arribat a cert estat de destrucció com calculat per contemplar-lo d'aquell modo; mi- reu-lo aleshores, que bonic és! Trist, abatut, sembla que porti gra- vats en ses pedres els fets que en passar l'han sorollat. Mireu aque- lles masses tan bé agrupades, aquells detalls amb tan artística dispo- sició escampats, el color que hi neix, la llum que hi cau, i digueu si haveu vist res més formós que unes ruïnes! Ajuntem amb això els records que inspiren; reculeu fins aquella edat mitjana artística per excel·lència, sense que els seus passats mateixos se'n donessin com- pte, i aleshores quin esplet de poesia se'n desprèn! Quines quimeres la fantasia inventa! Com creu endevinar el que tal volta no existia, i adorna i floreja son passat amb riqueses que tal volta no hi foren!

Els costums de l'edat mitjana en general, i en particular els del feudalisme, podran culpar-se de bàrbars i despòtics; però, qui podrà negar-los-hi la bellesa, i si aquesta bellesa és en ruïna, son atractiu i son misteri sempre inspiren compassió i tristesa, puix els fets, en passar a records, s'idealitzen, i dels costums que foren, la tradició en fa venerables cerimònies. Una dona fins podrà ésser dolenta; mes, si és bonica, convenç tant la seva hermosura! La crítica històrica, en jutjar, quan es troba amb l'art, s'atura, i estic convençut que els qui han escrit tant contra aquells costums, no s'han trobat entre unes ruïnes com aquestes.

Obligats els senyors feudals a romandre tancats per llargues temporades, omplien llurs castells de tot el bo que havien vist en llurs llargs viatges; l'instint dels colors orientals concebut en rics tapissos s'aparellava amb els escultrats mobles d'Itàlia, i els rics brodats de Castella servien de fons a ben combinats grups de ballestes i cisellades armadures catalanes; amb l'ogival arquitectura aixecaven llurs edificis, amb la solidesa romana defensaven llurs muralles, amb la delicadesa alarb brodaven llurs finestrals i convertien aquells nius, puix que tals semblen en contemplar-los enlairats, en delitoses estades. Bellesa eren llurs mobles tots, gust i riquesa llurs trajos, cada costum un poema, des del bateig d'un pobre aubat al coronament d'un príncep. En fullejar les narracions de l'edat mitjana, admiren i encanten ses típiques festes i ses belles cerimònies, en repassar aquella trista i hermosa edat, els assumptes pictòrics brollen del llibre de sa història com les flors en primavera; la imaginació corre amb agradós endormiment; sos misteriosos personatges volten el cervell en processó frenètica i l'entenniment es perd en un bosc de colors i s'ofega en un estany de somnis i visions... Quimeres de la joventut! - hom pensa. - Pot ésser, mes són tan bonics els impossibles de l'art! És tan dolç adormir-se en somnis de bellesa! Qui no ha somniat aquelles caceres feudals! Aquells faloners de negres cabells ombrejant-los-hi la vermella gorra, de ben modelat pit dibuixant-se sota flexible badana. amb el falcó esgarrapant son guant i amb el punyal al cinturó, cimbrear-se sobre el cavall, el cap dret i la mirada alegre; aquelles doncelles, símbols d'amor, de formes delicades, de mirada divina, de trist somris i angelical dolcesa, escórrer-se pel bosc com a ombra poètica portada en ales de l'aire; aquelles tremendes justes en què dos fornits cavallers d'atlètica força, al crit de «Judici de Déu», s'embestien entre la polsaguera coronats de lambrequins i estranyes cimeres, i en topar-se espetegaven llurs piques contra arma-

dura de ferro i cor de bronze, famolencs d'honor i de glòria que oferir a la dama del seu amor, a la senyora dels seus pensaments, en tant que en la plaça un moment de frisança fins esgarrifava el vent i mil mirades cercaven el vencedor d'aquella desesperada lluita! Qui no ha somniat aquells torneigs el sol record dels quals enamora i espanta; aquells sumptuosos convits, on, en tant que els comensals arrengrerats en estretes taules dinaven, les hermoses doncelles sembraven flors en el colorit mosaic; el juglars que feien mil prodigis d'habilitat i gentilesa; els burgesos que oferien presents a llur senyor; els ballesters que brindaven més enllà; els animals fantàstics que feien entrar al saló donant caràcter a la festa, i els músics amb acompassat ritme que acompanyaven tan esplendorosos festins, vertaders deliris de luxe i alegria! Qui no ha somniat aquells aventurers vestits amb aital descuit artístic, aquells, trobadors, en fi, símbols de la poesia en aquella època, ideals tots de costums que semblen somnis, i que la concisa indumentària i la precisa història ens demostren ésser veritat, i en saber que és veritat la fantasia voldria que fossin mentida, perquè així tanta hermosura sols descansés en braços del simbolisme, ja que la illusió és en tot un element del bo, i la verdadera bellesa sols es troba en l'ideal?...

Som a dintre el castell. Un aire humit i una olor cadavèrica sentim córrer per tot nostre ésser, i en trepitjar les ruïnes plenes d'ortigues i escardots i en sentir-les ressonar sota nostres peus, ens impressionem com en entrar en una negra cambra on hi ha hagut un mort, una suor negra ens rellisca dels polsos i restem immòbils davant d'un lloc tan sol i tan abandonat. És aquest fred de les ruïnes que un cec presentiria per sordes palpitations. Instintivament ens descobrim i venerem aquestes ruïnes a la manera que hom respecta un vell de cabells blancs com la neu, abatut per la llarga història de sos anys; deixem plorar el cor i córrer el pensament, sentim i contemplem; a un costat es veu una petita església coronada d'un senzill i fins, de tan senzill, poètic campanar. El corcat contrapès que aguantava la campana que algun jorn amb sa veu congregà els burgesos i els vilans, ple de moradenques flors, s'aguanta tombat sobre un ramell d'eures i campanetes blaves que el vent ha sembrat entre les pedres desiguals.

Rodona porta, empedrada de lloses en les juntures de les quals creix una herba curta i d'un verd brillant, dona entrada a l'interior de la capella. Aquest és trist. Un retaule tirat per terra jau ple de pols sobre les humides i mig obertes lloses dels sepulcres; alguna inscripció gòtica es veu mig esborrada sobre l'escrostonada pared;

una claror confusa i malencònica entra per una estreta i llargueruda gòtica finestra, impressionant tristament tots els objectes amb suaus i modelades tintes; i uns tendres brins d'esbarzer, penjant de sobre el petit capitell i colorint-lo d'un to verd amb ses fulles de la transparència d'un cristall, moren en entrar; i verdes i reflectides en veure-les la claror, i seques i cargolades en llurs brots, s'arrossequen pel paviment sobre unes rajoles de dibuixos blaus, com si s'estiressin per arribar sota un raig de sol que, projectant-se brillant sobre un fragment d'altar, *abala* tota la nau amb atmosfera moradencia i transparent.

Al costat de l'església es veu la casa dels fidels, que així era anomenada l'estada dels guardes, del senescal i ballesters del castell. Aquest és el tros més ben conservat. Encara es dibuixen les desnivellades coronises i els escuts; encara s'obren com a fosques boques per la paret de tàpia i palets de colors, les esmolades portes omplertes de runa fins a sa meitat i els gòtics finestrals amb llurs línies delicades que hom no gosa tocar, de por de que es dobleguin o bé s'esfullin les enredaderes enfilades en les columnes amb vertader gust japonès; encara a dintre sembla com que fumegi la majestuosa llar, i en entrar nosaltres en una de les sales, despertem un aligot que, sortint d'una esquerra, fuig dalt d'una torre bategant les ales contra la paret. A l'altre costat s'hi veuen tres o quatre sales amb les bigues mig caigudes, als nostres peus munts de fragments del que fou pati d'armes, i servint de fons, s'aixeca davant d'un cel brillant una gran roca dalt de la qual jeu en escampats bocins la que fou torre de l'homenatge.

Caminem vers l'esquerra, i esglaonats en un angle que mira a Llevant, s'aixequen alguns gruixuts fragments de paret entre el pedregam, que per llur disposició reconeixem que és tot el que resta del que fou casa del castellà del castell. Més al Sud, estreta porta oberta de dalt a baix, dóna entrada a l'anomenada «Cambra del rei moro». Quin caràcter més tètric el d'aquesta porta! En acostar-m'hi per entrar, fins temo no tornar-ne a sortir. Silenciosa i deserta s'obre sota una barbacana, de boca de rogenca pedra, de la qual pengen grups de plantes mortes que projecten en la paret estirats batiments. És quadrangular. Una gran llosa es recolza en sos dos costats, i del mig d'ella surt un escut escantonat i negre. Dos caps esculturats en la pedra rematen un afilegranat dibuix, i estretes sageteres en forma de creu es confonen amb les esquerdes, que amb el zig-zag que fa el dibuix d'un llamp, esberlen la gruixuda paret.

Aquesta cambra fou sens dubte la sala de recepcions; una d'a-

quelles cèlebres sales que en l'edat mitjana eren el museu dels castells feudals, d'aquelles sales on es trobava acumulat tot el que l'art creava de millor en aquella època, col·locat amb tal gust, instint i sentiment de bellesa, que en feia la font d'estètica on beu inspiració l'art sumptuari i modern.

Reconstruïu-la en vostra imaginació i vegeu-la com devia ésser aleshores entre els raigs indecisos de misteriosa llum, com els que entren per les finestres de nostres gòtiques catedrals; vegeu-les amb ric sostre enteixinat de grans bigues de cisellat dibuix i voltes de bancs on l'escultura ha fet prodigis de decoració; mireu ses parets amb típiques pintures i senzills adornaments; i dintre aquesta cambra i entre els plecs d'aquesta harmònica claror tireu-hi coixins brodats, distribuïts com a pinzellades de color, tapissos penjant de ferros originals, arquetes de riquesa oriental, canals de severitat bizantina; escampeu pertot arreu, amb desordre artístic, armadures, tríptics, arquues, escuts, llànties i rataules i admireu restaurat en vostra pensa tot son caràcter, sa elegància i sa harmonia d'ahir i contempleu amb tristesa sa ruïna d'avui... Què en resta sols? Un fragment d'escala de cargol amb el pilar central que allarga inclinat algun graó en forma de braç, quatre parets humides i descarnades, i alguns capitells colgats entre els bocins de calç.

I tota aquesta confusió de ruïnes que abans he mal descrit, surten d'entre una capa d'herba llarga i finíssima, fent la il·lusió que neixen d'entre un estany de vellut verd brodat de mil colors, que són els punts brillants d'innombrables flors. Allí on una línia recta gosa aixecar-se, una volior de brius la volten, la transformen i l'adornen amb el gust de la casualitat; allí on una gran massa s'estenia d'un mateix color, l'eura es cuida d'engalanar-la amb el caprici de la innocència, allí on les pedres es col·locaren amb monòtona igualtat, una esquerdada les desuneix amb el gust de la ruïna, i una espessor de mates ho volta tot de verdor, i un embolcall de fulles ho modela tot, i enllaçant-se arquitectura i naturalesa, formen mil conjunts divins davant dels quals el llapis cau de les mans del qui ha tingut el valor o atreviment de voler-los copiar.

Enfilant-nos per la roca, no sens perill, escalem el turó que s'aixeca al mig del castell, i un cop dalt del cim, se'ns presenta davant un panorama d'aquells que per sa immensitat, banyada de potent llum, fan la il·lusió que hom es troba sobre els núvols i ho veu tot darrera una glassa transparent.

De prompte, ferida la vista per l'enlluernament, hom no veu res en tot el voltant, a la manera de l'efecte que causa l'eixir d'algun pa-

ratge fosc; però aviat indistintament es veuen sortir d'entre la claror una immensitat d'encontrades reunides com a apoteosi brillant.

No sóc aficionat a aquestes vistes generals; el que m'agrada desitjo veure-ho d'aprop, però dec confessar-vos que l'espectacle que es domina des d'aquí, és d'aquells tan magistrals que sols s'expliquen amb un «bravo» sortit del cor, puix reuneix a la grandiositat del fons els detalls plens de delicadesa d'un primer terme escollit.

Les ruïnes de la gran torre, en un dels quals fragments estem recolzats, són el punt de distància on les línies perspectives es vénen a juntar. Mirant a baix, es veu el castell sota nostre, com en plànol tancat per la muralla que el volta seguint la formació del pic on està assegut; els esbarzers i enredaderes que surten de nostres peus han guanyat la muralla i amb distingida forma i amb olorosa essència i engalanant-ho tot i rublint de punts colorits tot el que besen, rellisquen roca avall, serpentejant per les rogenques teules, s'entortolliguen amb l'eura que puja del pati d'armes i formen una espessor d'una boniquesa tal que a hom li vénen ganes de tirar-s'hi de cap i perdre's en mig de tanta flor. Més avall una combinació de tintes, formada de boscos i roques, serveix de fons a una planúria que sembla que nedi entremig de l'aire, *abalada* entre els plecs de l'atmosfera; petits poblets de totes formes l'adornen, masies esmaltades per la llum la coloregen, deliciosos turons, espesses rengleres de xiprers i albes, fondalades impreuistes, transparentes boires escorrent-se per la sombra de les valls, la poetitzen; i aquest soroll sord, semblant a un tro llunyà del ressò del saltar de l'aigua i el relliscar del vent, que en sentir-lo en les altures em fa la il·lusió com si fos la palpació de la terra, aquest soroll li dona un no se què de grandios i benivolgut encant... Més al fons es presenten les imponents muntanyes de Les Guilleries, ombrejades d'espessa vegetació i coronades per l'altiu Montseny. Després, i ja a més gran distància, una ombra casi imperceptible: és la ciutat de Vic; un esboirat perfil és un gran pla; una confosa línia, un bosc immens; i, per fi, van definint-se les muntanyes sota un blau hermós amb delicat rebaixament de tons, que allunyant-se i aclarint-se amb *rappor*t, moren en la boira del firmament, entre els vapors del qual i en el més lluny una cinta blanca, pura i transparent, determina on acaba el Pireneu i on comença l'horitzó.

Respirant l'aire fresc de la muntanya dalt d'aquest penyal, acostant-nos amb els prismàtics els detalls de la grandiosa planúria apoiats en algun fragment, interessant-nos per les ruïnes i contemplant-les de tots costats, improvisant cançons, comencem molts di-

buijos, i no n'acabem cap; vivint de pensament, nodrint-nos d'aire i aspirant olorosos perfums, així passem, els germans Llorens, el meu i jo, tres hores delicioses, i així, aquest és el comú parer, viuríem molts moments de la vida; mes el temps, que no s'atura, ens ha passat volant, i amb vertader sentiment ens despedim d'aquest castell.

Comencem a baixar amb trista quietud... De tant en tant algú de nosaltres es gira per contemplar-lo un cop més, i tots ens girem, i amb aquest pes que queda al cap quan hom es deixa de somniari molt, continuem baixant, baixant, i cap al tard arribem a l'hostal. Dinem i ens dirigim al tren.

Ja era hora. Un corn amb so prolongat ens anuncia sa arribada, una fumarada es veu al lluny, i dos ulls vermells de negra massa que va creixent, s'acosten, escorrent-se per la lluenta via. Pugem al tren. Comença a palpar aguantat pel fre i aviat continua sa vertiginosa carrera embestiut el Congost que li obre ses portes de roca.

L'Occident és d'or... El sol, en anar a la posta, estén sa cabellera de llum amb raigs brillants de potència enlluernadora que amb tremolor indecisa i amb suau degradació de tintes van apagant-se fins a definir-se en el moradenc espai; es despedeix de la planúria enviant-li son darrer bes de foc, i en amagar-se ja darrera els pins de la carena, escampa ses més lluminoses pinzellades i coloreja de púrpura i de rosa els pics més alts de les muntanyes. Tot va impregnant-se de la suavitat divina que es respira en aquesta hora trista i misteriosa; l'oreig passa recollint deliciosa harmonia i embalsamat perfum, els colors van morint amb ondulació d'ombres, algun cant llunyà dona certa soledat al lloc i per última vegada el castell se'ns apareix nedant entre una boira de colors i vist com darrera una glassa transparent que es destaca sobre un grup de núvols rosats escorrent-se silenciosos pintats dels colors més atrevidament brillants, reflectits de les notes més purpurines i més dolces i esmaltant-se amb transfiguració de perles, de coral i de rubins. Per últim, ja el verd dels prats es confon amb el gris de les roques, ja tots els colors es desvaneixen dintre les espesses ombres de l'espai, ja les estrelles comencen a puntejar en orient darrera la moradencia atmosfera i la nit amb sa tristesa i sa quietud s'estén serena, tranquil·la i majestuosa, en tant que el tren amb soroll acompassat, se'ns emporta amb agradable endormiment a la ciutat nativa i a la llar pairal, on escrivim aquestes ratlles d'amor al castell que tant ens encisà i que tants bons records deixà en nostra pensa, com dolça impressió en nostre cor.

SANTIAGO RUSIÑOL I PRATS

Bibliografia

COL·LECCIÓ ÀLBUM MERAVELLA.—*Andorra*.—Vol. III.—Un vol. en 4t, de 70 pp. amb làmines intercalades.—Llibreria Catalònia.—Barcelona, 1930.

Els qui amb lloable constància continuen la publicació d'aquest Àlbum i segueixen la tendència iniciada en els anteriors volums, en publicar el III volum han volgut aplegar tot el que fes referència a una sola comarca o regió de Catalunya. Amb força encert han escollit el territori d'Andorra, puix, si bé amb constitució independent, no pot oblidar-se que, per la llengua, per la raça i per la situació geogràfica, Andorra ha de considerar-se com un tros de la nostra terra.

La publicació que ens ocupa és un llibre molt ben presentat, que des del primer moment es fulleja amb delectança. Té un conjunt de 70 pàgines, la major part de les quals van il·lustrades. Cal subratllar la traça en aplegar el material gràfic per matèries ben definides: fotografies de les valls i dels pobles, detalls de la Casa de La Vall, una bona col·lecció dels més típics campanars andorrans i dels retaules que encara es conserven, un aplec dels més clàssics ponts de fusta i de pedra, i altres aspectes de la muntanya, ja sigui en el temps dels pasturatges o bé en la llarga època de les neus. Hom ha de reconèixer que la part gràfica d'aquest petit Estat no s'havia tractat fins ara d'una manera tan completa.

El text no és tan variat ni complet com són les fotografies, però, amb tot, s'esmenta una descripció del territori, dels usos i costums dels andorrans i un itinerari pels camins més freqüentats. Melcior Font ha escrit unes «Postals d'Andorra» molt ben vistes i evocadores. Llàstima que s'estronquin al Santuari de Meritxell i que aquest esperit fi i observador no digui res de l'alta regió andorrana.

Aquest és el sol retret que, com a excursionistes, podem fer al present llibre. No obstant, és segur que el qui doni una ullada per les seves pàgines sentirà un viu desig de conèixer aquell enciser recó pireneic.

J. M.^a G.

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

SEGON TRIMESTRE DE 1931

BARÒMETRE *

TERMÒMETRE

MESOS	Pressió màxima del mes	Dia	Pressió mínima del mes	Dia	Pressió mitja mensual		Promedi	Temp. ^a màxima del mes	Dia	Temper. ^a mínima del mes	Dia	Oscil·lació	Promedi temps. màxims.	Promedi temps. mínims	Oscil·lació mitja	Temperatura mitja mensual		Promedi mà. i mí.
					a 8 h	a 16 h										a 8 h	a 16 h	
Abril	684,0	14	668,4	2	678,0	676,5	677,2	25°,0	{ ¹⁰ ₁₁ ¹² ₁₃ ¹⁴ ₁₅	0°,0	{ ¹⁷ ₁₈ ¹⁹ _{20²¹₂₂}	25°,0	16°,27	4°,63	11°,64	7°,70	12°,43	10°,06
Maig	684,5	14	668,0	3	677,9	677,4	677,6	32°,0	25	—	—	—	—	—	—	12°,52	16°,26	—
Juny	685,8	{ ¹⁵ ₁₆ ¹⁷ _{18¹⁹₂₀}	677,6	{ ⁵ ₆ ⁷ ₈ ⁹ ₁₀	682,2	681,4	681,8	36°,0	{ ¹¹ ₁₂ ¹³ ₁₄ ¹⁵ ₁₆	7°,0	{ ¹ ₂ ³ ₄ ⁵ ₆	29°,0	26°,63	12°,37	14°,26	19°,10	23°,33	18°,50

PSICRÒMETRE

PLUVIÒMETRE

ANEMÒMETRE

MESOS	Humitat relativa		Promedi	Precipitació total en mm.	Nombre de dies de pluja	Nombre de dies de neu	Màxim gruix de la neu	Precipit. màxima en 24 h. mm.	Dia	Direcció dominant	Recorre-gut en 24 h promedi	Recorre-gut màxim en 24 h.	Dia	Direcció dominant	
	a 8 h	a 16 h												pluges ordinàries	grans pluges
Abril	66	51	58	46,0	4	0	0	15,0	1	N	—	—	—	N	N
Maig	68	61	64	88,0	10	0	0	29,0	3	N	—	—	—	S	SW
Juny	64	54	59	36,0	4	0	0	20,0	30	N	—	—	—	S	N

NÚVOLS

FENÒMENS ESPECIALS

MESOS	Dècimes de cel cob. (promedi)	A 8 h			Dècimes de cel cob. (promedi)	A 16 h			Nombre de dies de rosada	Nombre de dies de gebrada	Nombre de dies de boira	Nombre de dies de tempesta	Nombre de dies de pedra
		Nombre de dies clars	Nombre de dies núvols	Nombre de dies coberts		Nombre de dies clars	Nombre de dies núvols	Nombre de dies coberts					
Abril	—	17	2	11	—	9	8	13	0	0	1	0	0
Maig	—	12	4	15	—	9	9	13	0	0	0	0	0
Juny	—	21	3	6	—	15	8	7	0	0	0	0	0

* Les pressions baromètriques són referides al nivell de l'estació, corregides de temperatura, latitud i gravetat.